

حروفی که نوشته نشده اند ولی باید خوانده شوند

سوالات ابتدایی درس

۱. مواردی که در کتابت قرآن کریم حروفی نوشته نشده است ولی باید خوانده شود را بیان کنید.
۲. اشباع هاء ضمیر یعنی چه و در چه مواردی صورت نمی گیرد؟

شروع درس

در قرآن کریم گاهی به سه حرف «ا - و - ی» بر می خوریم که نوشته نشده اند ولی باید خوانده شوند؛ که در کل می توان موارد آن را به دو دسته تقسیم کرد: «۱. مواردی که جزء اصل کلمه می باشند ۲. مواردی که جزء اصل کلمه نمی باشند». در ادامه به بررسی این دو دسته می پردازیم.

«مواردی که جزء اصل کلمه می باشند»

«الف»، «واو» و «یاء» نوشته نشده در بعضی از کلمات

درباره اینکه چرا این حروف با اینکه جزء اصل کلمه می باشند، نوشته نمی شوند، توجیهاتی را ذکر کرده اند که ما یکی از آنها را بیان می کنیم و آن «جلوگیری از تکرار» می باشد. عرب زبان ها در نگارش اولیه خود از تکرار سه حرف «ا - و - ی» جلوگیری می کردند و هر کجا که یکی از این سه حرف پشت سر هم تکرار می شد، به نوشتن یکی از آنها اکتفا می نمودند (مثلاً «یَسْتَوُونَ» که می نوشتند «یَسْتَوْنَ»).
بعدها که قرآن را برای صحیح قرائت کردن علامت گذاری نمودند، به روش های مختلفی این موارد را به قاری تذکر می دادند و روش به کار برده شده در رسم الخط عثمان طه به این گونه است که در چنین مواردی، «ا - و - ی» کوچکی اضافه شده است؛ مثل:

«مواردی که جزء اصل کلمه نمی باشند»

«واو» و «یاء» به وجود آمده بر اثر اشباع هاء ضمیر

❖ مقدمه

در ابتدا بهتر به نظر می رسد که «اشباع» و «هاء ضمیر» معنا شود و سپس به بیان اصل مطلب پردازیم.
«اشباع» در اصطلاح قرائت به معنای «سیر کردن حرکت به شکلی که از فتحه، الف مدّی و از کسره، یاء مدّی و از ضمه، واو مدّی تولید شود» می باشد.

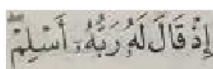
(۱): به عبارت دیگر «تبدیل کردن حرکت کوتاه به حرکت کشیده».

«هَاءِ ضَمِيرٍ» نیز عبارت است از «ه - ه» ای که در آخر کلمه می آید و معنای «او - آن» می دهد (مثل لَهْ برای او، فیه (در آن)).

❖ اصل مطلب

قاعده آن به این صورت است که «هَاءِ ضَمِيرٍ در صورتی که حرف قبل و بعد آن متحرک باشد، اشباع می گردد»؛ یعنی اگر حرکت هاء، کسره باشد (ه، ه)، تبدیل به یاء مدّی (هی) و در صورتی که حرکت هاء ضمه باشد (ه، ه)، تبدیل به واو مدّی (هو) می شود؛ مثلاً: «بِه»، «لَه» خوانده می شوند «بِهی»، «لَهُو»

در قرآن های با رسم الخط عثمان طه، برای راهنمایی قاری، حرف واو و یاء تولید شده از اشباع به صورت کوچک، بعد از هاءِ ضمیر آمده است؛ مثل:

تذکر: هاءِ ضمیر در سه مورد اشباع نمی شود که عبارتند از:

۱. قبل از هاءِ ضمیر، حرف ساکن باشد؛ مثل «مِنْهُ - إِلَيْهِ - يَعْلَمُهُ»؛
۲. قبل از هاءِ ضمیر، حروف مدّی باشد؛ مثل «أَخُوهُ - فِيهِ - أَنْزَلْنَاهُ»؛
۳. بعد از هاءِ ضمیر، ساکن یا مشدّد باشد؛ مثل «لَهُ الْحَمْدُ - بِهِ الَّذِينَ».

چند نکته:

۱. هاءِ ضمیر در کلمات «أَرْجُهُ - فَالِقَهُ» ساکن می باشد.
۲. هاءِ ضمیر در کلمات «وَمَا أُنْسَانِيَهُ - عَلَيْهِ اللهُ» مضموم می باشد.
۳. هاءِ ضمیر در «يَرْضَهُ لَكُمْ» اشباع نمی شود.
۴. حرف هاء در «مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا» ذاتی است (یعنی هاءِ ضمیر نمی باشد) و اشباع نمی شود.
۵. هاءِ ضمیر در «فِيهِ مُهَانًا» اشباع می شود (با اینکه قبل هاءِ ضمیر یاء مدّی آمده است).
۶. حرف هاء در آخر کلمه «هَذِهِ»، با وجود اینکه ذاتی است (یعنی هاءِ ضمیر نمی باشد)، اشباع می گردد.